

Kültürlerarası Etkileşim Bağlamında İngiltere’de Bir Türk Gölge Oyunu Gösterimi

A Turkish Shadow Play Performance in England within the Context of Intercultural Interaction

ÖZ

Türk toplumunun yaşam biçimini, inançlarını ve değerlerini yansıtırken hem toplumsal bağları güçlendiren hem de kültürlerarası anlayışı geliştiren köklü bir sanat olarak Türk gölge tiyatrosu, halk arasında popülerliğini yüzyıllardır koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır. 2009 yılında ‘UNESCO: İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi’ne dahil edilen bu geleneksel sanatın, kültürel bir miras olarak korunması ve Türkiye sınırlarını aşarak geniş kitlelere tanıtılması son derece önemlidir. Londra Yunus Emre Enstitüsü [YEE] öncülüğünde 2018 yılında başlatılan ‘Karagöz ve Hacivat Projesi’ bu misyon doğrultusunda ortaya çıkar. Proje kapsamında gölge tiyatromuz, Enstitü bünyesinde ödüllü tiyatro oyuncusu Mengü Türk’ün sahneye koyduğu *Salıncak* adlı oyunla İngiltere’deki seyirciyle buluşur. 2 Mayıs 2024 tarihinde Mengü Türk ile yapılan röportaja dayanarak hazırlanan bu çalışma, Türk’ün sergilediği oyunla bağlantılı olarak onun deneyimleri üzerinden Karagöz tiyatrosunun kültürlerarası bir etkileşim bağlamında İngiltere’deki varlığı, elde ettiği başarıları, aldığı seyirci tepkileri, karşılaştığı zorlukları ve gelecekteki potansiyeli hakkında bir fikir sunacaktır. Bu çalışmanın temel amacı, bu kültürel mirasın korunmasının önemini altını çizerek bu kültürel değere ilişkin bir farkındalık yaratmaktır.

Anahtar Kelimeler: Karagöz & Hacivat, Gölge Tiyatrosu, Mengü Türk, İngiltere

ABSTRACT

Turkish shadow theatre, as a deeply rooted art that both strengthens social bonds and fosters intercultural understanding while reflecting the lifestyle, beliefs, and values of Turkish society, has maintained its popularity among the public for centuries and has survived to the present day. It is highly crucial to preserve this traditional art, which was added in ‘UNESCO: Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity’ in 2009, as a cultural heritage and to introduce it to a broader audience beyond Türkiye’s borders. ‘Karagöz & Hacivat Project’, launched in 2018 under the leadership of London Yunus Emre Institute, emerges in parallel with this mission. As a part of the project, the shadow theatre has been introduced to the audience in England through the play *Swing*, performed by award-winning theatre performer Mengü Türk under the coordination of the Institute. Based on an interview with Mengü Türk, conducted on May 2, 2024, this study will provide an insight into the introduction of Karagöz theatre in England. It will explore its achievements, the audience reactions to this theatre, its challenges, and its future potential, by focusing on her experience in England both in connection with her performances of the play *Swing* and within the context of intercultural interaction. The main goal of this study is to raise awareness of its cultural value by highlighting the importance of preserving this cultural heritage.

Keywords: Karagöz & Hacivat, Shadow Theatre, Mengü Türk, England

Gamze ŞENTÜRK TATAR

gamzesenturk_26_01@hotmail.com

Munzur Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Tunceli, Türkiye.

Department of English Language and
Literature, Faculty of Letters, Munzur
University, Tunceli, Türkiye

Geliş Tarihi/Received 22.12.2024
Kabul Tarihi/Accepted 23.02.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 18.03.2025

Cite this article: Şentürk Tatar, G.
(2025). A Turkish Shadow Play
Performance in England within the
Context of Intercultural Interaction.
Theatre Academy, 3(1), 11-25.

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International License

Giriş

Günümüzde Türk gölge tiyatrosu hem kurumsal hem de bireysel çabalarla gerek ulusal gerekse de uluslararası kültürel etkinliklerde, festivallerde korunmaya ve canlandırılmaya çalışılmaktadır. Ancak bu çabaların yetersiz kalması söz konudur. Sözlü bir geleneğe sahip olan ve usta-çırak ilişkisine dayalı olarak devam eden bu sanatın geleceği için kritik olan durum, bu ilişkinin zayıflaması ve geleneksel bilgilerin yanı sıra bu bilgilerin aktarılmasında rol oynayan usta sanatçıların sayısının azalmasıdır. Bu durum, bu geleneğin sürdürülebilirliğini tehdit etmekte ve bu kültürel mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasını zorlaştırmaktadır. Bu noktada sorulması gereken şey tam da budur: “2009 yılında Somut Olmayan Dünya Mirası Listesi’ne giren Karagöz için kritik soru, bu unvanın Karagöz’ün algısını, varlığını ve gelişimini nasıl etkileyeceğidir” (Özdemir Bircan, 2021, s. 43). Türk gölge tiyatrosunun dünya kültür mirası olarak korunması büyük bir önem taşırken, bu sanatın kaybolmaması ve devam ettirilmesi de bir o kadar kritik bir mesele haline gelir. Bu bağlamda, artan akademik çalışmalar önemli bir yer tutarken, aynı zamanda bu geleneği sürdüreceği yeni nesil sanatçılar yetiştirecek ustalara da ihtiyaç vardır. Dijitalleşen dünyada, gösteri salonları, okul etkinlikleri veya Ramazan Ayı gibi belirli alanlarda sürdürülen gölge tiyatrosu gösterilerinin salt bir eğlenceye dönüşmeden, geleneksel köklerinden kopmaması ve bu geleneğin bir meslek/kültürel bir miras olarak sürdürülebilirliğinin sağlanması büyük bir sorumluluğu da beraberinde getirir (Özdemir Bircan, 2021, s. 43).

2009 yılında UNESCO tarafından ‘İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi’ne dahil edilmesiyle Karagöz gölge oyunu, kültürel ve tarihi değerini küresel çapta da ortaya koymuştur. Bu bağlamda hem sözlü hem de sözsüz dramatik nitelikler taşıyan bu geleneksel tiyatronun gelecek kuşaklara aktarılması adına doğru bir şekilde belgelenmesi/arşivlenmesi bunun yanı sıra uluslararası arenada da sesini duyurması son derece önemlidir. Günümüzde bu kültürel miras, Amerika, İngiltere, Almanya, Hollanda, Polonya, Gürcistan, Sırbistan, Hırvatistan, Kazakistan, Bosna Hersek ve Lübnan başta olmak üzere pek çok ülkede daha fazla görünürlük kazanmaktadır. Bu çalışma, Türk gölge tiyatrosunun İngiltere’deki varlığını, bu kültürel mirasın korunması ve tanıtılması için farkındalık yaratarak, yeni sorular sorarak ve alandaki araştırmalara küçük de olsa bir ışık tutarak ortaya koymayı amaçlar. Bu bağlamda, Londra YEE bünyesinde 2018 yılında başlatılan ‘Karagöz ve Hacivat Projesi’ çerçevesinde, bu geleneği İngiltere’deki seyirciye tanıtmakta görev alan tiyatro oyuncusu Mengü

Türk ile 2 Mayıs 2024 tarihinde yapılan röportajdan¹ ve onun deneyimlerinden yola çıkılarak hazırlanan bu çalışma, Türk gölge tiyatrosunun İngiltere'deki tanıtımını/gelişimini, karşılaştığı zorlukları ve elde ettiği başarıları detaylı bir şekilde ele almaktadır. Aynı zamanda bu sanata yönelik İngiltere'deki seyirci tepkilerini de değerlendirerek bu köklü sanatın gelecekteki potansiyelini ve etkileşim olanaklarını incelemektedir.

İngiltere'de Türk Gölge Oyunu

Türk kültürünün zengin bir mirası olarak gölge tiyatrosu, son yıllarda pek çok ülkede giderek daha fazla ilgi görmekte ve önem kazanmaktadır. Bu ülkeler arasında İngiltere de yer alır. Bu geleneksel tiyatro biçiminin sınırların ötesine geçmesi, Türk kültürünün derin köklerini, çeşitliliğini ve estetik değerlerini daha geniş bir kitleye tanıtmakta büyük bir rol oynar. Bu bağlamda Londra YEE'nin bu kültürel mirasın İngiltere'deki tanıtımında ve küresel görünürlüğünün artırılmasında 'Karagöz ve Hacivat Projesi' kapsamında yürüttüğü oyun gösterimleri ve atölye çalışmaları önemli bir role sahiptir². Proje doğrultusunda Karagöz gölge tiyatrosunu İngiltere'deki seyirciyle buluşturmak üzere tiyatro oyuncusu Mengü Türk sahne alır.

¹ 2 Mayıs 2024 tarihinde tiyatro oyuncusu Sayın Mengü Türk ile yapılan röportaj, bu çalışmanın verilerinin toplanmasında ve içeriğinin zenginleştirilmesinde önemli bir kaynak olmuştur. Katkıları için kendisine teşekkürlerimi sunarım. Yazar, Sayın Mengü Türk tarafından imzalanan 2 Mayıs 2024 tarihli İzin Belgesi ve röportajın yazılı kaydını *Theatre Academy* dergisine ilemiştir.

² Bu çalışmanın geliştirilmesine veri, görüş ve görsel sağlayarak katkıda bulunan Londra YEE'ye ve Enstitü Müdürü Sayın Dr. Mehmet Karakuş'a teşekkürlerimi sunarım. Yazar, verileri/görüşleri/görselleri akademik ve araştırma amaçlı kullanmak üzere izine sahiptir. Londra YEE adına Sayın Ayşe Gökçen Yücel tarafından imzalanan 16 Mart 2025 tarihli İzin Beyan Formu ve ilgili e-posta *Theatre Academy* dergisine iletilmiştir.

Resim a. *Kaynak: Londra Yunus Emre Enstitüsü web sitesi. "Karagöz ve Hacivat Projesi" Not:* Makalede yer alan görsel, "Karagöz ve Hacivat Projesi" kapsamında Karagöz gölge tiyatrosunu İngiltere'deki seyirciyle buluşturan Londra YEE'ye aittir. Yazar, görseli akademik ve araştırma amaçlı kullanmak üzere yazılı izne sahiptir ve Londra YEE adına Ayşe Gökçen Yücel tarafından imzalanan 16 Mart 2025 tarihli İzin Beyan Formu'nu *Theatre Academy* dergisine iletmiştir.

Mengü Türk, 2013'te oyunculuk eğitimini The Poor School'da tamamladıktan sonra Arcola Theatre, Soho Theatre, Hackney Showroom ve Rosemary Theatre gibi tiyatrolarda oyunculuk kariyerine devam eder. Yine 2013'te Kosova Shqip Uluslararası Kısa Film Festivali'nde en iyi kadın oyuncu ödülünü alır. Oyunculuk ve seslendirme projelerinin yanı sıra çeşitli kurumlarda çocuklarla drama ve yetişkinlerle tiyatro çalışmaları yapar. Karagöz gösterisi ve Türk kültürünün tanıtımı amacıyla 2018 yılında başlatılan 'Karagöz ve Hacivat Projesi' kapsamında, Bursa Karagöz Müzesinde gölge oyunu oynatımı ve figür yapımı üzerine eğitim aldıktan sonra İngiltere'de çeşitli festivallerde ve okullarda gösteriler ve atölyeler yapar. Şu an Mountview Theatre Arts and Academy'de Theatre for Community and Education üzerine lisansüstü çalışması yapmakta ve aynı zamanda Arcola Tiyatrosunda ve Gikder'de göçmenlerle tiyatro çalışmalarına devam etmektedir (Türk, 2024).

Resim b. *Kaynak: Londra Yunus Emre Enstitüsü web sitesi. "Karagöz ve Hacivat Projesi" Not:* Makalede yer alan görsel, "Karagöz ve Hacivat Projesi" kapsamında Karagöz gölge tiyatrosunu İngiltere'deki seyirciyle buluşturan Londra YEE'ye aittir. Yazar, görseli akademik ve araştırma amaçlı kullanmak üzere yazılı izne sahiptir ve Londra YEE adına Ayşe Gökçen Yücel tarafından imzalanan 16 Mart 2025 tarihli İzin Beyan Formu'nu *Theatre Academy* dergisine iletmiştir.

Mengü Türk, proje kapsamında Bursa'ya, Bursa Karagöz Müzesine giderek gölge tiyatrosu üzerine eğitim alır. Sözlü bir geleneğe dayanan ve usta-çırak ilişkisi etrafında şekillenen bu tiyatro geleneğini öğrenip sergilemek amacıyla aldığı eğitimin ardından, *Salıncak* [Swing] adlı oyunu

Enstitü bünyesinde İngiltere'ye götürür ve burada seyirciyle buluşturur. Türk, Bursa'ya eğitim için gittiğinde, Bursa Karagöz Müzesinde ilkokul öğrencilerinin ders programlarına uyarlanmış şekilde oyunları izleme fırsatı bulduklarını gözlemler. Ankara'da yaşamış olan Türk, böyle bir deneyimle bir kez yüz yüze geldiğini ifade eder. Bunun yanı sıra renkli ışıklar ve çeşitli oyuncaklar kullanılarak, farklı karakterler –örneğin ejderhalar– dahil edilerek veya çocukların ekranda gördüğü başka karakterler eklenerek Karagöz oyununun modernleştirildiğinin de altını çizer. Bu türde izlediği modernleştirilmiş oyunlardan biri de *Karagöz Uzayda* (2024) adlı eserdir (Türk, 2024).

Türk, Karagöz ve Hacivat gölge oyununun, İngiltere'deki Punch ve Judy adlı iki ikonik karakterin başrol olduğu geleneksel kukla tiyatrosuna benzediğini belirtir. Her ikisinin de kaba ve biraz saldırgan olmalarından ve günümüzde eski önemlerini yitirmiş olmalarından dolayı benzer olduklarının altını çizer. Aralarındaki temel fark ise Punch ve Judy daha çok el kuklası şeklinde ve üç boyutlu iken Karagöz ve Hacivat'ın gölge tiyatrosu ve iki boyutlu olmasıdır. Türk, aslında her ikisinin de teknolojiye, yeniliğe ve modernizme ayak uyduramadığı için önemini yitirdiğini ifade eder (Türk, 2024).

Türk, 2018'de Bursa'da bu işin eğitimini aldıktan sonra 2018'den beri ilkokullarda, derneklerde, hafta sonlarında veya Cumhuriyet Bayramı gibi özel günlerde *Salıncak* adlı oyunu proje kapsamında İngiltere'deki seyirciyle buluşturur. Oyun, Türkçe ve İngilizce olarak İngiltere'nin çeşitli bölgelerinde 40'a yakın yerde, ilk ve orta dereceli okullarda, çeşitli kültür kurumlarında, müzelerde çocuklar için gösterim yapar. 75'ten fazla performansın sergilendiği bu projenin amacı, hem çocukları eğlendirmek ve kültürü tanıtmak hem de farklı kültürel geçmişlerden gelen öğrenciler arasında bir köprü kurmaktır (Londra YEE, 2020). Türk, pandemi döneminde, yani 2020 yılında ise internet üzerinden birisi İngilizce, birisi Türkçe olmak üzere *Salıncak* oyununun iki online gösterimini yapar. Bu gösteri boyunca çocukların ilgisini çekmek ve dikkatlerini canlı tutmak için interaktif bir yol takip eder. Türk, yaptığı bu gösterilerde Karagöz geleneğinin merkezinde yer alan saldırganlık ve kaba ifadelerden dolayı eleştirildiklerini belirtir:

Burada ilkokullara girdiğimiz için Karagöz ve Hacivat'ın orijinal dili biraz kaba olarak algılanıyor. Karagöz'ün Hacivat'a vurması gibi sahneler, bazı kaba ifadeler, anlaşamamazlıktan olan birtakım laf söylemeler bulunuyor. Bu nedenle, bu unsurları hafifletmek zorunda kaldım. Geri bildirimler alarak bu değişiklikleri yavaşça uyguladım. Bazı kelimelerin ve ifadelerin çevirisi ve kullanımı bazı durumlarda hoş

karşılanmadı, misal vurma sahneleri. Ben vurma sahnelerini tamamen çıkarmadım; ancak Karagöz'ün Hacivat'a vurması gibi sahneleri daha hoşgörülü bir şekilde değiştirdim. Mesela, Karagöz'ün Hacivat'a vurduğu bir sahnede, karakterlere daha nazik bir dil kullanarak, "Bana vurmaman lazım. Bu yanlış bir davranış, değil mi?" gibi ifadelerle vurguladım ve özür dilemeye yönlendirdim. Ancak bu değişikliklerin Karagöz ve Hacivat'ın etkisini azalttığını ve geleneksel çekiciliğinin bir kısmını kaybettiğini düşünüyorum. Bu durumun, geleneğin eski parlak günlerinin devam etmemesinin bir nedeni olabileceğini düşünüyorum. (Türk, 2024)

Türk, Karagöz oyununu İngiltere'deki okullara uyarlarken, özellikle orijinal dildeki bazı sahnelerin ve ifadelerin, İngiltere'deki seyirciler tarafından kaba ve hoş karşılanmadığını gözlemler ve bu konuda geri bildirimler alır. Bu durum, oyunun içeriğinde değişiklik yapmayı zorunlu kılar. Türk, gelen geri bildirimler doğrultusunda bazı kaba ifadeleri ve vurma sahnelerini yumuşatarak yeniden düzenler. Ancak bu değişikliklerin oyunun özünden bir şeyler kaybettiğini ve geleneksel cazibesini azalttığını da düşünür. Öte yandan Türk'e göre, bu gölge oyunu aslında çocuklar için yapılmış bir şey değildir. Orijinal olarak, yetişkinler için yapılmış ve sonradan çocuklara uyarlanmıştır. Türk, özellikle çocuk psikolojisinin yeterince göz önünde bulundurulmadığı eski dönemlerde, daha sert bir dilin hâkim olduğunu ve kendi yaptığı yumuşatmalarla oyunun etkisinin ve özünün bir miktar zayıfladığını ifade eder (Türk, 2024).

Türk kültürünün önemli bir parçası olan Karagöz ve Hacivat karakterlerinin, bir diğer ifadeyle "zengin bir hayal dünyasının ve yaratıcı bir kişiliğin tezahürü olan bu tiplerin; tarihi, dini, sosyal ve kültürel değerlerin yansıması" (Bulut, 2014, s. 90) olduğunu hatırlamak bu noktada gereklidir. Türk gölge tiyatrosu, toplumun yapısını ve hassasiyetlerini yansıtırken tarihsel bir gerçekliği barındırır. Bu iki ikonik karakter arasındaki çatışmalar, halkın gündelik yaşamını, toplumsal zıtlıklarını ve insan ilişkilerindeki güç dinamiklerini mizahi bir dille sunar. Karagöz ve Hacivat arasındaki bu çekişmeler, sadece eğlencelik unsurlar olmayıp aynı zamanda dönemin toplumsal yapısını ve halkın zihinsel dünyasını ortaya koyan önemli ipuçları sunar. Ancak bu geleneksel unsurlar modern bir bağlama uyarlanırken, kültürel kimliğin nasıl temsil edileceği ve uyarlama sürecinde karşılaşılan zorluklar gibi önemli sorular gündeme gelir. Bir yandan bu kültürel mirasın geleneksel yapısının ve kimliğinin korunması, diğer yandan değişen zamanın toplumunun tarihsel, toplumsal ve kültürel hassasiyetlerini yansıtmaya gerekliliği arasındaki ilişki bu bağlamda üzerinde düşünülmesi ve derinlemesine araştırılması gereken bir konu olarak

karşımızda durur. Türk'ün her iki durumu göz önünde bulundurarak yaptığı uyarlamalar ise bir taraftan seyirciyi bu sanatın özgün doğasına daha yakın tutmayı, diğer taraftan ise çağın koşullarına uygun bir biçimde sanatın evrimini yakalamayı amaçlar. Türk'ün bu deneyimi, bir yönüyle geleneksel sanat formunun yeni kültürel bağlama uyarlanırken karşılaştığı zorlukları da ortaya koyar. Türk'ün deneyiminde olduğu gibi bu köklü sanatın geleneksel unsurlarını korumak ve yeni seyirci kitlesinin beklentilerini karşılamak arasında denge kurmak, bu sanatın sürdürülebilirliği açısından da son derece kritik bir mesele olarak belirir.

Türk gölge tiyatrosunun İngiltere başka olmak üzere uluslararası alanda görünürlüğünü artırmak amacıyla 'Karagöz ve Hacivat Projesi' gibi kültürel girişimler büyük bir öneme sahiptir. Ancak tüm bu çabalara rağmen, bu geleneğin İngiltere'de karşılaştığı en büyük zorluklardan biri, sergileneceği uygun bir mecranın bulunmasındaki zorluklardır:

Okullara girmek de çok zor burada. Yani siz kendi cebinizden bir şey veriyorsanız bile 'Neden geliyorsunuz?', 'Ne anlatmak istiyorsunuz?', 'Derdiniz ne?', 'Ne gibi bir şey vereceksiniz?' gibi sorularla muhatap oluyorsunuz. Çocuklarla herhangi bir şey temas ettirmek konusu hiç kolay değil. Böyle şeylerden de biraz yavaşladığı oldu. (Türk, 2024)

Türk, Karagöz oyununun okullarda temsili noktasında zorluklar yaşandığını özellikle ifade eder. Türk'ün üzerinde durduğu gibi oyun, daha çok Türk öğrencilerin ve Türk öğretmenlerin olduğu okullarda sahnelenir. Genellikle bayrakların asıldığı, Türk yemeklerinin yenildiği, Türk müziklerinin çalınip Türk danslarının yapıldığı özel günlerde ya da haftalarda sahnelenir. Türk, hep tanıdıklar vasıtasıyla okullara girebildiklerini belirtir. Örneğin, ya gideceği okulda tanıdık öğretmenler vasıtasıyla ya da çocuğuna Türk kültürünü öğretmek isteyen Türk ailelerin düzenledikleri Türk kültür günleri ya da özel etkinlikler vasıtasıyla bu etkinlik gerçekleştirilir. Türk, bu tür etkinliklerin Türk gölge tiyatrosunun uluslararası görünürlüğü açısından son derece değerli olduğunun ve kültürel etkileşimler için bir köprü vazifesi gördüğünün altını çizerken aynı zamanda da bu geleneksel sanatın yalnızca çocuklara yönelik bir sınırlamayla karşı karşıya olduğunu ve geleneksel kalıbından çıkarıldığını ifade eder (Türk, 2024). Bu geleneğin sürdürülmesi adına okul gösterilerine dönüşmüş olması aslında bu sanatı "bir çocuk eğlencesine çevirip geleneksel köklerinden kopar(mak)" (Özdemir Bircan, 2021, s. 43) anlamına gelir.

Türk, Karagöz oyununun İngiltere'deki temsilinin özellikle pandemi döneminden sonra biraz seyrekleştiğini, bu durumun ortaya çıkışında hem pandemi koşullarının hem de bütçenin

etkili olduğunu söyler. Öte yandan kendisinin sadece *Salıncak* adlı oyunla devam etmek zorunda kaldığını belirtir. Pandemi döneminde kendisinin İngiltere Kraliçesi II. Elizabeth'in yer aldığı çevre temalı yeni bir oyun yazdığının bunu sahnelemek için gerekli koşulların oluşmadığını da vurgular. Türk, pandeminin hem fiziki mesafeyi hem de ekonomik zorlukları beraberinde getirmesi nedeniyle pek çok planın ve projenin aksadığını belirtir (Türk, 2024). Pandemi dolayısıyla dünya genelinde sanat etkinlikleri kısıtlanmış, tiyatro salonları kapatılmış ve seyircilerle olan etkileşimin önü kesilmiştir. Bu dönemde, sanatsal üretimler ve yaratıcı çalışmalar da büyük ölçüde sekteye uğramıştır. Sanatın kültürlerarası yolculuğunda önemli olan uluslararası festivaller, gösteriler ve turneler fiziksel mesafe, hijyen, seyahat kısıtlamaları ve bütçe sorunları gibi son derece önemli gerekçelerle iptal edilmiş veya ertelenmiştir. Sürecin belirsizliğine rağmen her ne kadar teknolojinin verdiği imkânlar doğrultusunda kimi yaratıcı sanatsal üretimler ortaya çıksa da genel itibarıyla topluluk, hareketlilik ve canlılık temelli sanatsal olayların önünün tıkandığı görülmüştür. Bu kaotik ve sancılı süreç, gölge tiyatrosunun 2000'li yıllarda başlayan uluslararası yolculuğuna önemli bir darbe vurmuştur. Bu doğrultuda Karagöz oyununun dijital platformlarda, özellikle çevrimiçi gösteriler ve sanal festivallerde nasıl bir yer edinebileceği; bu geleneksel sanatın özel sahneleme teknikleri, karakter tasarımları ve hikâye anlatımları dolayısıyla dijital ortamlara nasıl uyarlanabileceği veya sürdürülebilirliği adına ne tür yenilikçi yaklaşımların benimsenebileceği gibi sorular hemen akla gelmektedir. Aynı zamanda, bu uyarlamaların geleneksel tiyatronun kimliği ve kültürel değerine nasıl katkı sağlayacağı ya da ne gibi olumsuz etkiler yaratabileceği, üzerinde dikkatle düşünülmesi gereken önemli bir meseledir.

Proje kapsamında *Salıncak* adlı oyunu telif hakkı engeli olmadan İngiltere'de oynadığını ifade eden Türk, gölge tiyatrosunda telif hakkı meselesini de gündeme getirir. Çünkü geleneksel gölge tiyatrosunda her sanatçıdan kendi oyununu üretip sahnelemesi beklenir; aksi takdirde telif hakkı sorunuyla karşılaşmak mümkündür³. Gölge tiyatrosu sanatçıları için yeni ve orijinal eserler üretmek, telif hakkı sorunlarını önlemek açısından büyük önem taşır (Türk, 2024). Bu durum, sanatçılara yalnızca sanatsal bir sorumluluk yüklemekle kalmayıp aynı zamanda onları kültürel ve hukuki açıdan da özgün eserler yaratmaya ve sahnelemeye yöneltir. Öte yandan yeni gölge oyunları üretilirken, Türk'ün yaptığı gibi, güncel olaylara ve yerel kültür öğelerine yer verilmesi, bu geleneğin doğasının ne kadar esnek olduğu düşüncesine de bizi kolayca ulaştırır.

³ Telif hakkıyla ilgili kanun maddesi için **Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'na** ayrıca bakınız.

Resim c. Kaynak: Londra Yunus Emre Enstitüsü web sitesi. “Karagöz ve Hacivat Projesi” **Not:** Makalede yer alan görsel, “Karagöz ve Hacivat Projesi” kapsamında Karagöz gölge tiyatrosunu İngiltere’deki seyirciye ulaştıran Londra YEE’ye aittir. Yazar, görseli akademik ve araştırma amaçlı kullanmak üzere yazılı izne sahiptir. Yazar, Londra YEE adına Ayşe Gökçen Yücel tarafından imzalanan 16 Mart 2025 tarihli İzin Beyan Formu’nu *Theatre Academy* dergisine iletmıştır.

Karagöz gölge oyununun İngiltere’deki seyirci profiline gelince Türk, oyunun İngilizce olarak sahnelendiğinde özellikle İngilizceyi iyi bilen ilkokul öğrencileri tarafından büyük ilgi gördüğüne ve güzel tepkiler aldığına işaret eder. Türkçe olarak sahnelendiğinde ise durum biraz farklılık gösterir. Buna göre, çocuklar genellikle Türkçe bilgilerinin İngilizce bilgileri kadar ileri seviyede olmamasından dolayı oyunu tam anlamıyla kavrayamamışlar ve bu doğrultuda yetişkinler açısından Karagöz oyunu daha ilgi çekici olmuştur. Bu karakterlerin taşıdığı mizahi ve sosyal içerikler, yetişkin seyirciler için derin bir anlam taşırken onların da ilgisini çekmiştir. Çünkü özellikle birinci kuşak göçmenler olarak ifade edebileceğimiz bu kişiler, gölge oyununun içerdiği esprileri ve kültürel referansları daha iyi kavrayabilmişlerdir (Türk, 2024).

Salıncak oyunu, pek çok müzede ve festivalde oynanır. Oyunun ilk gösterimi, 24 Mayıs 2018 tarihinde Bickley Türk Okulu’nda gerçekleşir. Oyun ayrıca Riverley İlkokulu, Leighton House Müzesi, Dr. Fazıl Küçük Türk Okulu, Cambridge Türk Okulu, William Patten İlkokulu, Horizon Romsey Toplum Merkezinde, Manchester’da ve Cambridge’de sahnelenir. Pandemi döneminde okulların kapalı olması nedeniyle çevrimiçi olarak sahnelenir. 2022 yılından itibaren bu gösterimlerin yanı sıra Karagöz & Hacivat kukla yapımı atölye çalışmaları da hız kazanır. Atölye çalışmalarında Karagöz boyama kitapları çocuklar için sunulur (Londra YEE, 2020). Oyunun ayrıca Southbank’te bir çocuk festivalinde sergilenmesi için ilgili kurumla iletişime geçilir; ancak sonuç alınamaz. Türk, bunun temel sebebinin gölge tiyatrosunun onların kapsamına girmemesi olabileceğini belirtir. Öte yandan British Museum’da da oyunun sahnelenmesi

planlanır; fakat pandemiden dolayı bu plan gerçekleşemez. Türk, lisansüstü eğitimini aldığı East Anglia Üniversitesinde oyunu sahneler, oyun sevilir ve büyük bir mutlulukla karşılanır. Türk, ayrıca lisansüstü eğitimiyle ilgili olarak Türk gölge tiyatrosu eğitim paketi de hazırlar ve okulu tarafından bu çalışmasından dolayı takdir edilir. Kendi bulduğu bütçeyle Türk, ayrıca oyunu Peckham Sessions Festivali'nde sergilediğini ve orada bir atölye çalışması yaptığını dile getirir. Dünyanın farklı bölgelerindeki tiyatro okullarında eğitim veren International School Theatre Association'ın (ISTA) 8-10 Ekim 2022'de düzenlediği bir festivalde 16-18 yaşları arasındaki bir grup tiyatro öğrencisi ile *TaPS Perspectives 2022* adlı programda üç günlük bir Karagöz tasvir yapımı ve oynatımı üzerine atölye çalışması gerçekleştirir. Dört ayrı grubun olduğu bu etkinlikte verdiği üçer saatlik atölye çalışmalarıyla onlara Karagöz tasvirlerinin nasıl yapılıp oynatıldığını ve seslerin nasıl keşfedildiğini öğretir. Atölye çalışmasında, öğrenciler önceden elde bulunan figürlerin üzerine asetat kağıdını koyarak çizim yaparlar ve ardından onları boyarlar. Ayrıca 2024 yılının haziran ayının sonu ve temmuz ayının başında Hırvatistan'da, Sibenik'te bir çocuk tiyatrosunda oyun sahnelenir. Türk, çocukların dikkatinin dağılması söz konusu olduğundan oyunların genellikle yarım saat sürdüğünü belirtir. Öncesinde kısaca gölge tiyatrosu, Karagöz ve Hacivat'ın nasıl başladığı hakkında on dakikalık ve basitleştirilmiş tarihi bir konuşma yapılıp sonrasında Karagöz'ün hangi malzemeden yapıldığı, ışık kaynaklarının nasıl kullanıldığı gibi teknik soruları yanıtlar. Türk, gölge tiyatrosunun İngiltere'deki görünürlüğü için daha çok festivallere katılmasının önemi üzerinde durur. Özellikle kendi kızını da gönderdiği, yalnızca kukla tiyatrosu yapan Little Angel Theatre ile iş birliği yapılabileceğine işaret eder. 2018-2019 yılında haftada bir proje kapsamında eğitim ve kültür kurumlarında Karagöz gölge oyunu oynattıklarına ve sonrasında başta pandemi nedeniyle giderek bunun azaldığına dikkat çeker (Türk, 2024).

Salıncak oyununu Londra'ya götürmeden önce Türk, öncelikli olarak ustası Osman Bey'in oyunu sahnelerken ses kaydını alır, sonrasında bilgisayara geçirir ve ardından İngilizce çevirisi için arkadaşı çevirmen Ayşegül Hardern'den yardım alır. Türk, çeviride bazı şeylerin kaybolduğu düşüncesiyle ve oyuna dair bilgisi doğrultusunda bazı çevirileri gözden geçirip değiştirir. Türk, gösteri için metnin organik bir şekilde geliştiğini ve bazı bölümlerde doğaçlama unsurlar ekleyerek performansı zenginleştirdiğini belirtir. Ancak bazı ifadelerin veya kelimelerin beklenen etkiyi göstermediği veya seyirciler tarafından kaba bulunduğu durumlarda, bu unsurların değiştirilmesi gerektiğinin altını çizer. Türk, bu uyarılama sürecinde Türk kültürünü koruma konusundaki

kararlılığını vurgular ve gölge oyununun, bu kültürel mirasın doğru bir şekilde temsil edilmesine özen gösterdiğini ifade eder (Türk, 2024). Buradaki temel amaç, yalnızca geleneksel sanatın estetiğini yansıtmak değil, aynı zamanda bu sanatın doğduğu kültürü ve değerleri de dünyaya aktarmaktır. Gölge tiyatrosunun uyarlanması sürecinde, geleneksel Türk kültürünü ve değerlerini koruma ile modern seyirci beklentilerini dengeleme arasındaki ilişki bu sanatın geleceği açısından ve kültürel temsilin zorlukları açısından değerlendirilmesi gereken bir diğer önemli meseleyi oluşturur.

Salıncak metni geleneksel bir metin olduğundan Türk, temsilde baş karakterler olarak Karagöz ve Hacivat'a yer verir. Oyuna ustasının yaptığı gibi ejderha ekler. Çocuklara daha çok hitap etmesi amacıyla ardı ardına Çelebi, Zenne, Oduncu, Karadenizli gibi karakterleri dahil etmek işine gelmediği için bu karakterleri art arda oyuna almaz:

Kadrosunda Karagöz, Hacivat, Çelebi ve Zenne yer alır ve bir de ejderha gelir. Dört ana karakter olduğu için oyun 25 dakikayı bulur. O yüzden daha fazla karakter eklemedim. Bana zaten karakterlerin eklenip çıkarılabileceği belirtilmişti. Bir oyunda Oduncu'yu dahil edebilirsin, bir oyunda Çelebi'yi dahil edebilirsin diye. Süreç organik olduğu için, doğaçlama şeklindeydi. Bebe Ruhi'yi dahil ettiğim zaman –hepsinin bir giriş müziği var – onun giriş müziğinde *Peppa Pig* müziği çaldım. Evet, giriş müziği tam onun değil; ama biraz ilgiyi topluyor, çocuklar daha çok heyecanlanıyor, artık oyunun sonlarına gelmiş oluyoruz, biraz konsantrasyonları düşüyor. Öyle şeyler ile açıkçası seyirciyi biraz toparladım. Mesela bir de en sonda dans ederken orijinal oyunda Barış Manço giriyordu. Biz de herkesçe bilinen bir karakter olarak Michael Jackson'ı mı ekleyelim acaba dedik. Oyuna eklemem amacıyla onun figürü yapıldı ve belli bir süre Michael Jackson'ı oyunda kullandım. Sonra kültürel unsurlar gözetilerek bu figürü oyundan çıkardık. Şu an ne oluyor? Birbirlerine fıkra anlatıyorlar, şakalaşıyorlar ve çıkıyorlar ve o gün öyle bitiyor. Öyle ilerliyoruz. Bazı şeyleri muhafaza ettim. Zenne'nin müziğini tuttum, Çelebi'nin müziğini tuttum, Karagöz'ün ve Hacivat'ın açılış ve kapanış müziğini tuttum. Genellikle muhafaza ettim. Çok az adaptasyona girdim. Bazı kelimeleri değiştirdim. Örneğin, 'stüdyo daire' kültürü yok. Bazı yerlerde Karagöz 'Stüdyo dairede kalıyorum ve yerim dar' diyordu. Ancak bu şeyler organik ve Karagöz ve Hacivat da buna çok uygun. (Türk, 2024)

Türk, gölge oyununun adaptasyon sürecinde esnek ve yaratıcı yaklaşımlar sergiler. Oyunun kadrosuna Zenne ve bir ejderha ekleyerek dört karakterle sınırladığını belirtir ve bu durumda oyun

süresini 25 dakikada tuttuğunu dile getirir. Ustalarının ona karakter ekleyip çıkarma serbestliği verdiğini ve sürecin doğaçlama ilerlediğini ifade eder. Türk, oyunda bazı yerlerde doğaçlama yaparak esneklik sağlayıp seyirciyle etkileşimini güçlendirir. Örneğin, Bebe Ruhi karakterinin giriş müziği olarak *Peppa Pig* müziği çalması, çocukların ilgisini çekerek oyunun sonlarına doğru konsantrasyonlarını artırır. Ayrıca oyunun sonunda dans ederken bir adaptasyon olarak Michael Jackson figürünün kullanılması da seyirciyi eğlendirip ilgisini canlı tutar. Ancak kültürel unsurların daha görünür kılınabilmesi adına bu figür daha sonra oyundan çıkarılır. Bu tür uyarılma ve değişikliklerin oyunun dinamiklerini ve seyirciyle olan etkileşimini nasıl etkilediğini görmek ve değerlendirmek son derece önemlidir. Türk, geleneksel unsurları muhafaza ederken modern dokunuşlarla oyunu günceller ve yerel seyirciyle daha yakın bir bağ kurmayı başarır.

Türk, ayrıca gölge oyununun İngiltere'deki tanıtımı konusunda önemli adımlar atıldığını vurgular. Sosyal medya platformlarında ve müzelerde yapılan tanıtımların yanı sıra, YouTube kanallarında da Karagöz gösterilerinin yayımlandığını belirtir. Bursa Karagöz Müzesinin bu alandaki başarılı çalışmalarına değinen Türk, müzenin özellikle çocuklara gölge oyununu tanıtır sevirmede önemli bir rol oynadığını ifade eder. Kendi gözlemlerine dayanarak ise gölge tiyatrosunun bir dünya kültür mirası olarak daha görünür hale gelmesi ve uluslararası alanda daha da popülerleşmesi için birkaç öneride bulunur. Türk öncelikle proje kapsamında iki yıl boyunca süren etkili tanıtımın ardından pandemi dolayısıyla ilerisi için planlanan etkinliklerin bir sekteye uğradığını ifade ederken ayrıca bu kültürel mirasın daha fazla görünür kılınması gerektiğinin de altını çizer. Sosyal medya, müzeler ve çocuk festivalleri gibi platformların bu sanatın tanıtılmasındaki önemine dikkat çekerek tanıtım ve lansman çalışmalarının artarak devam etmesinin önemini vurgular. Bu tür etkinlikler, bu kültürel mirasın yeni seyirci kitlelerine ulaşılmasını sağlayarak küresel çaptaki tanınırlığını artıracak önemli araçlardır. Türk aynı zamanda popüler kültürle entegrasyon sağlanarak yeni oyunlar yazılması ve tanınmış çocuk kitaplarının gölge tiyatrosuna uyarlanması gibi fikirlerle bu geleneğin daha da canlı tutulabileceğini ifade eder. Yeni oyunların yazılması ve sahnelenmesi gibi süreçlerin önemli maliyetler gerektirdiğinin farkında olan Türk, bu yatırımların gölge tiyatrosunun uzun vadeli başarısına önemli katkılar sağlayacağına da işaret eder (Türk, 2024).

Öte yandan pandemi sonrasında, 2024 yılından itibaren Enstitü projeye kaldığı yerden devam ederek Karagöz gösterimleri ve atölye çalışmalarına yönelik çeşitli iş birlikleri ve fonlarla

bu kültürel mirası uluslararası çapta İngiltere'deki seyirciyle buluşturmayı sürdürür. Londra YEE Müdürü Dr. Mehmet Karakuş projenin misyonu hakkında şunları paylaşır:

Türk gölge oyunu, yalnızca bir sahne sanatı değil, aynı zamanda toplumsal değerleri, kültürel mirası ve estetik anlayışı kuşaklar arasında aktaran köklü bir anlatım biçimidir. Bu doğrultuda yürüttüğümüz proje, Karagöz ve Hacivat'ı yeni nesillerle buluşturmanın yanı sıra farklı kültürlerarasında bir köprü kurarak bu sanatın uluslararası düzeyde bilinirliğini artırmayı hedeflemektedir. (...) Karagöz ve Hacivat'ın gelecek kuşaklara aktarılması, kültürel kimliğimizin korunması açısından büyük önem taşımaktadır. Yunus Emre Enstitüsü olarak, bu kadim mirasın sahnelerde, eğitim kurumlarında ve uluslararası festivallerde daha geniş kitlelere ulaşması için çalışmalarımızı kararlılıkla sürdürmeye devam ediyoruz. (Karakuş, 2025)

Karakuş, Karagöz tiyatrosunun kültürel kimliğinin ve kültürlerarasında kurduğu köprünün önemini altını çizer. Bu geleneksel sanatın uluslararası arenada hem kültür-sanat çevrelerinde hem de uluslararası festivallerde büyük bir ilgi ve farkındalıkla karşılandığını dile getiren Karakuş, bu durumun bu kültürel mirasın evrensel anlatım gücünü ve kültürel etkileşimdeki önemini ortaya koyduğunu ifade eder. Karakuş, ayrıca pandemi sonrası yeni dönemde geleneksel gölge tiyatrosunu dijital çağın sunduğu yeniliklerle birleştiren oyun gösterimlerinin ve atölye çalışmalarının sürdüğünü ve ayrıca İngiltere'de yerel sanatçılar yetiştirilerek bu geleneğin sürdürülebilirliği sağlamak adına yeni çalışmaların da yapıldığını vurgular (Karakuş, 2025).

Sonuç

Geçmiş eskiye dayanan Karagöz tiyatrosunun ülkemizde özellikle 16. yüzyıldan itibaren popülerliğinin arttığı ve bir halk eğlencesine dönüştüğü bilinmektedir. 2009 yılında "UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi"ne dahil edilmesi, bu sanat formunun uluslararası alanda tanınması ve korunması açısından son derece büyük bir anlam taşır. Bu doğrultuda Londra YEE'nin 2018 yılında başlattığı 'Karagöz ve Hacivat Projesi', geleneksel gölge tiyatrosunun geleceğe taşınması ve küresel tanınırlığı açısından önemli bir girişimdir. Proje kapsamında Bursa Karagöz Müzesinde gölge oyunu üzerine eğitim alan tiyatro sanatçısı Mengü Türk, 2018'den bu yana *Salıncak* adlı gölge oyununu İngiltere'deki okullarda, müzelerde ve festivallerde sahneler ve atölye çalışmaları yapar. Türk'ün İngiltere'de sergilediği *Salıncak* oyununun performansları üzerinden yaşadığı deneyimleri temel alan ve bu doğrultuda öne çıkan hususların altını çizen bu çalışma, gölge tiyatromuzun İngiltere'deki yolculuğunda dil, kültürel

nüanslar, seyirci kitlesi ve pandemi gibi temel dinamiklerin belirleyici rol oynadığını gözler önüne serer. Bu sanatın küresel çapta görünürlüğüne artırmak için yapılabilecek girişimlerin öneminin altını çizer. Bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde bu kültürel mirasın korunması, belgelenip arşivlenerek gelecek nesillere aktarılması, usta-çırak ilişkisiyle bu sanatı sürdürecektir sanatçıların yetiştirilmesi ve bir dünya kültür mirası olarak ülke sınırlarını aşarak yeni seyircilerle buluşturulması gibi konuların üzerinde titizlikle düşünülmesi gereken son derece önemli konular olduğunu vurgular. Bu aşamada ayrıca bu geleneğin yalnızca bir çocuk eğlencesine indirgenmemesi, modern uyarlamalarda kültürel değerler ve seyirci beklentileri arasında bir denge kurulması, temsillerde kültürel kimliğin ve değerlerin korunarak geleneğin canlı tutulması ve yeni kültürel nitelikler kazanması, dijital çağda bu geleneğin tasarımı ve sahnelenme biçimleri ile sürdürülebilirliği gibi konuların da araştırılması gereken önemli sorular barındırdığını ifade eder.

Etik Komite Onayı: Bu araştırma Munzur Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında gerçekleştirilmiştir. Yazar, düşük risk nedeniyle etik onay gerekmediğini ve bu araştırma boyunca gerekli tüm etik prosedürleri dikkatle takip ettiğini beyan etmiştir.

Katılımcı Onamı: Yazar, katılımcı onamının alındığını beyan etmiştir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: This research was conducted at Munzur University English Language and Literature Department. The author declared that ethical approval was not required due to low risk and that she carefully followed all necessary ethical procedures throughout the course of this research.

Informed Consent: The author declares that participant consent has been obtained.

Peer-Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Bulut, M. (2014). Türkçe eğitiminde dil ve kültürel değerlerin kazanılmasında Karagöz / gölge oyununun işlevsel kullanımı üzerine bir değerlendirme. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 2(3), 88-100.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijlet/issue/82529/1418337>

Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu/5846. (5/12/1951). 3(33), Sayfa: 49.

Karakuş, M. (Londra YEE 'Karagöz ve Hacivat Projesi' adına kişisel görüşme/e-posta, 2025, Mart 16).

Londra Yunus Emre Enstitüsü, (2020, Nisan 13). Hacivat & Karagöz Gölge Oyunu Evinizde, <https://londra.yee.org.tr/tr/haber/hacivat-karagoz-golge-oyunu-evinizde>

Londra Yunus Emre Enstitüsü. (2025). “Karagöz ve Hacivat Projesi”. <https://yeelondon.org.uk/karagoz-hacivat/>

Özdemir Bircan, N. (2021). *Türk gölge oyunundan kalan yazılı miras: Karagöz kaynakçası/Written legacy of Turkish shadow play: Karagöz bibliography* (İ. İ. Öztahtalı, Ed.). Bursa Yıldırım Belediyesi Kültür Yayını.

Türk, M. (2024, Mayıs 2). *Türk kukla tiyatrosu/Karagöz & Hacivat gölge tiyatrosu üzerine bir röportaj* [Ses Kaydı/İmzalı Yazılı Kayıt]. (Röp. yap. G. Şentürk Tatar).